

Nr 13.

Ankom till Riksdagens kansli den 25 februari 1910 kl. 12 m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion angående skrifvelse till Konungen i fråga om afskaffande af biskops själfskrifna utöfvande af eforsämbete.

Uti en inom Första kammaren väckt och till lagutskottet hänvisad motion, nr 41, har herr *Eliel Löfgren* hemställt, att Riksdagen ville besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t gå i författning om vidtagande af sådan ändring i gällande bestämmelser, att de nuvarande eforaten öfver rikets läroverk afskaffas eller, därest några af de med nämnda ämbete förenade funktioner anses böra bibehållas under särskildt ämbete, i allt fall biskops själfskrifna utöfvande häraf måtte upphöra.

Till stöd för denna hemställan har motionären åberopat motiveeringen i en af honom afgifven motion, nr 37, angående skrifvelse till Konungen i fråga om afskaffande af biskops själfskrifna utöfvande af prokanslarsämbete vid rikets universitet, hvilken motivering är af följande lydelse:

»Det torde vara obestridligt, att befattningar, hvilka genom ändrade förhållanden icke längre fylla något verkligt behof, böra såsom onödiga afskaffas. Särskildt synes detta gälla om sådana, till hvilka viss person i följd af sitt ämbete är själfskrifven. Angelägenheten att afföra onödiga befattningar, äfven där de ej äro förenade med inkomst, framträder så mycket starkare, därest innehafvaren direkt eller indirekt beredes tillfälle att genom sin ställning öfva inflytande i för hans egentliga syssla

främmande angelägenheter, hvilka lämpligast böra själfständigt handhafvas af sakkunniga och ansvariga män.

Det har försports, att förslag är å bane att såsom onödiga afskaffa kyrkofullmäktige, där sådana finnas. Tiden torde desslikes vara inne att, åtminstone i nuvarande form, afskaffa *prokanslärssämbetet* vid Uppsala och Lunds universitet, till hvilka befattningar ärkebiskopen, respektive biskopen i Lund äro själfskrifna, äfvensom *eforaten* öfver rikets allmänna läroverk, som utöfvas af biskoparne i deras skilda stift.

Af de nya universitetsstatuterna framgår oförtydligt, att prokanslärssämbetet för framtiden är intet, utom en tom form. Prokanslärn har antingen alldeles samma funktioner som universitetskanslern eller också inga alls. Han skall »göra sig underrättad om alla universitetets angelägenheter, lärarnes verksamhet, undervisningens gång och de studerandes sedliga förhållande samt med upplysningar och råd, där han så aktar nödigt, främja universitetets väl och anseende». Härvid har emellertid universitetskanslern enahanda uppgift. Bestämmelsen kan därför, om den skall af båda de höga ämbetsmännen iakttagas, icke leda till annat än en af stridiga uppfattningar vållad oreda. Dessutom torde i allmänhet prokanslärn, på grund af sin speciella utbildning, vara oförmögen att följa den moderna universitetsundervisningens gång på områden, som äro för honom främmande.

Som ett ofruktbart bihang till nyss nämnda skyldighet gäller för prokanslärn rätten att närvara vid konsistoriernas öfverläggningar, men torde den ömsesidiga uppbyggelsen häraf icke tillräckligt motivera ämbetets vidmakthållande. Utom den allmänna medborgerliga rättigheten att »hos kanslären göra de framställningar och föreslå de åtgärder han anser för universitetet gagnande» har prokanslärn slutligen rätt och skyldighet att, »när kanslärssämbetet är ledigt, bestrida de åligganden, som tillhöra detta ämbete, till dess Kungl. Maj:t förordnat om ämbetets uppehållande». Sistnämnda funktion, som förefaller att vara af mera reell natur än de öfriga, innebär också den största oegentligheten. Det är nämligen att märka, att universitetskanslern, som skall utses bland män, hvilka visa »nit för vetenskaplig odling», alltså väljes efter helt och hållet andra grunder och med stöd af annan kompetens än den som prokanslärn själfskrifna biskopen. I författningen har detta förhållande också observerats, enär i dess 11 § stadgas, att, när kanslärssämbetet är obesatt eller kanslärn är ledig, Kungl. Maj:t skall förordna, »huru med ämbetets utöfning under tiden skall förhållas». Prokanslärns befattning med de verkliga kanslärsgöromålen på grund af

ämbetsställning är således äfven den skenbar eller helt tillfällig, beroende på Kungl. Maj:ts förordnande.

Men vare sig man ser saken så, att prokanslärsämbetet är blott och bart en dekoration, eller så, att det under särskilda betingelser *kan* innebära vissa funktioner för dess innehafvare, ha speciellt Uppsala och Lunds universitet icke förskyllt att stå under en biskoplig protektion, som ej har motsvarighet vid de öfriga högskolorna. Ämbetets vidmakthållande ger ett sken af kyrkans eller, rättare sagdt, vissa kyrkofurstars supremati öfver vetenskapen, som icke har en skymt af berättigande. Äfven om för framtiden den verkliga betydelsen häraf är mindre, sedan prokanslärens yttrande vid tillsättandet af professorsbefattningar kommer att upphöra, kvarstår dock i viss grad faran af obehöriga inflytelser å universitetets angelägenheter från personer, hvilka icke äga en af förhållandenas natur betingad rätt att lägga sitt ord i vågskålan vid de skilda ärendenas bepröfvande. Finnes det emellertid nödigt eller lämpligt att behålla prokanslärn som eventuell ställföreträdare för kanslärn, bör prokanslär af Kungl. Maj:t utses efter liknande grunder som denne.

I tillämpliga delar gäller den anförda motiveringen äfven för förslaget om afskaffandet af biskops själfskrifna ställning som *eforus* vid de allmänna läroverken inom stiftet. Det skall ej bestridas, att denna anordning haft goda skäl för sig, innan öfverstyrelsen inrättades, men med den förändrade organisationen af läroverkens skötsel har eforatet kommit att sakna hvarje berättigande.

Uppsikten öfver de allmänna läroverken, jämväl i fråga om det sätt, hvarpå kristendomsundervisningen vid dem handhafves, bör numera, då en enhetlig plan för undervisningen tillämpas, bäst utöfvas af öfverstyrelsen själf eller genom inspektörer, som styrelsen tillsatt. Att använda biskopen, oafsedt dennes läggning och lämplighet för pröfning af undervisningsfrågor, till någon sorts rapportör för styrelsen, synes nedsättande både för styrelsens och biskopens värdighet, och kan, om det skall tillämpas, blott leda till slitningar och oreda. De särskilda åligganden, som tillkommer eforus, äro åter antingen rena bagatell-ärenden, såsom fastställande af ordning för gudstjänstbesök, utsättande af tid för termins början och slut, val af examensvittnen, terminsafslutning etc., allt sådant, som lika väl kan göras af rektor eller en af öfverstyrelsen utsedd inspektor, eller också innefatta de för en biskops prästadöme lika väl som för skolans planmässiga skötsel utomliggande uppgifter. Egentligen är i sistnämnda afseende att anteckna, förutom rätten att presidera i kollegium, den bestämmelsen, att eforus är vid tillsättande

af lektorstjänst, hvari kristendom ingår som ämne, beredd tillfälle att afgifva yttrande öfver de sökande. Det bör erinras, att de *enda* befordringsgrunder, äfven vid tillsättande af lärarbefattning i kristendom, som numera få förekomma, äro:

- a) skicklighet och nit i ungdomens undervisning och handledning;
- b) lärdomsförtjänster;
- c) längden af föregående, väl vitsordad tjänstgöring. Det frågas, hvilken särskild kompetens en biskop må äga att framför andra yttra sig om berörda, med handlingar styrkta fakta. Nej, någon sådan speciell kompetens finnes icke, men fara är, att eforus begagnar sin ställning till att utöfva sidoinflytelser vid lärartjänsters besättande *äfven* i de fall, då han icke är formellt befogad till yttrande.

Biskoparnas eforat synes, likaväl som prokanslärämbetet, kunna afskaffas utan ändring af allmän lag eller kyrkolag. Biskops skyldighet enligt kyrkolagen att vaka öfver undervisningen i stiftets skolor torde kunna bibehållas utan att han därför äger något särskildt ämbete i skolorganisatoriskt hänseende. Den biskop genom kyrkolagen tillerkända uppsikt skulle sålunda alltjämt gifva honom den allmänna rätt, hvarom 201 § läroverksstadgan talar i fråga om besök af läroverken etc. Skulle emellertid den påyrkade ändringen i läroverksstadgan finnas böra medföra ändring jämväl af kyrkolagen, synas åtgärder härför äfvenledes böra vidtagas.

Utän att vilja underkänna den betydelse såväl prokanslärämbetet som eforatet otvifvelaktigt tidigare ägt, vågar jag sålunda, med stöd af hvad ofvan anförts, hemställa — — —»

*Utskottets
yttrande.*

I 24 kap. kyrkolagen stadgas, att biskoparne skola hafva »uppsikt med skolor så ock ungdomens upptuktelse efter skolordningen». Enligt 201 § i nådiga stadgan för rikets allmänna läroverk den 18 februari 1905 tillkommer det eforus att hafva uppsikt öfver de allmänna läroverken i stiftet och särskildt öfver det sätt, på hvilket kristendomsundervisningen vid dem handhafves, samt att för sådant ändamål besöka läroverken; börande han, därest brister af honom bemärkas, därom hos öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk göra anmälan. Då fråga är om lektorstjänst, hvari kristendom ingår som ämne, skall tillfälle beredas eforus att i ärendet afgifva yttrande. Eforus äger vara tillstädes vid läroverkskollegiernas sammanträden, därvid han i så fall är ordförande. Därjämte har eforus att taga befattning med vissa läroverken rörande, i läroverksstadgan närmare angifna ordningsangelägenheter, hvarom motionären erinrat.

Motionären vänder sig i den ifrågavarande motionen mot biskoparnas förhållande till de allmänna läroverken med yrkande alternativt, att de nuvarande eforaten öfver dem antingen afskaffas eller ock att biskops själfskrifna utöfvande af eforat måtte upphöra.

Såsom af ofvanstående torde framgå, lär det nuvarande eforatets öfver de allmänna läroverken uppgift vara hufvudsakligen *dels* att från närmare håll än som är möjligt för den centrala läroverksöfverstyrelsen öfva en viss tillsyn af allmännare art öfver läroverken, *dels ock* att vara ett led i det samband och den samverkan, som ansetts böra äga rum mellan å ena sidan läroverkens verksamhet för ungdomens uppfostran och å andra sidan kyrkan såsom vårdarinnan af statens religion.

Såsom äfven motionären synes erkänna, har den ifrågavarande institutionen i vårt land fyllt en ej oväsentlig uppgift. Men äfven efter de förändrade förhållanden, som inträdt efter 1904 års läroverksreform, lär det icke kunna vara annat än till gagn för läroverken och de viktiga intressen, som där skola tillvaratagas, att någon myndighet finnes, som på nära håll har att följa deras verksamhet, och som med begagnande af sin sålunda förvärfvade kännedom om dem i olika detaljer kan verka ledande och ingripande i fall af behof. Motionärens yrkande på eforsämbetets afskaffande innebär, såvidt utskottet kan finna, ett totalt underkännande af denna dess uppgift — ett underkännande, som knappast synes stå i öfverensstämmelse med motionärens uttalanden, att uppsikten öfver läroverken bör utövas af inspektörer, som läroverksöfverstyrelsen tillsatt, och att biskopen fortfarande bör — om ock ej under namnet eforus — i förhållande till läroverken hafva den allmänna rätt, hvarom 201 § läroverksstadgan talar etc.

Hvad angår motionärens alternativa yrkande, att åtminstone biskops själfskrifna utöfvande af ifrågavarande ämbete måtte upphöra, kan utskottet icke finna det annat än lämpligt och nyttigt, att någon sådan beröring finnes mellan kyrka och skola, som den nuvarande eforsinstitutionen afser att förmedla. Att härutinnan biskopen med afseende å de allmänna läroverken tillerkänts en ställning, som i stort sedt motsvarar den, hvilken äfven i fråga om folkskolan tillkommer kyrklig myndighet, synes naturligt. Enligt folkskolestadgan åligger det nämligen biskop och domkapitel att hafva en sorgfällig uppsikt öfver anstalterna för folkundervisningen samt i öfrigt prästerskapet att hafva uppsikt i synnerhet öfver kristendomsundervisningen i distriktets skolor.

Att, på sätt motionären påstått, det nuvarande eforsämbetets befintlighet blott skulle leda till slitningar och oreda eller att eforus skulle missbruka sin ställning såsom sådan till skada för skolan, har

motionären icke gittat styrka med någon sin erfarenhet och är enligt utskottets uppfattning icke öfverensstämmande med verkliga förhållandet.

På grund af hvad utskottet sålunda anført, får utskottet hemställa,

att ifrågavarande motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 24 februari 1910.

På lagutskottets vägnar:

ERNST TRYGGER.

Reservation:

Herrar *Pettersson* från Södertälje, *Lindhagen*, *Jansson* i Edsbäcken och *Karlsson* i Fjäl hafva ansett, att utskottet bort tillstyrka ifrågavarande motion.

Herrar *Widén* och *Ersson* hafva begärt få här antecknadt, att de icke deltagit i behandlingen af detta ärende inom utskottet.